

4

Hur polariserad är den svenska klimat- och energipolitiken? En jämförelse mellan väljare och valda

SOFIA AXELSSON, SIMON KÄLLMAN OCH SIMON MATTI

I kapitlet undersöks polariseringen i svensk klimat- och energipolitik. Analysen består av tre olika mått av polarisering som bygger på data från riksdagsundersökningen och den nationella SOM-undersökningen innan och efter valet 2022. Resultaten visar att polariseringen varierar beroende på energislag. Kärnkraft och vindkraft är mest polariserade, medan vattenkraft är det i mindre utsträckning. Därutöver framkommer att riksdagspolitiker är mer polariserade än väljare. Detta stämmer för såväl energi- som klimatrelaterade frågor och oavsett om vi studerar polarisering som ett tillstånd eller som en process. Genom att fördjupa oss i två energi- och klimatfrågor; synen på höjd bensinskatt och synen på att avveckla kärnkraften på lång sikt, studeras även polarisering över tid. Bensinskattefrågan har blivit mer polariserad under de senaste 12 åren, både bland väljare och politiker. Däremot är bilden för kärnkraft mer varierad med ökande polarisering bland väljare men inte lika tydligt bland politiker. Vi drar slutsatsen att klimat- och energifrågor generellt blivit mer polariserade, vilket utmanar bilden av stabil polarisering inom svensk politik.

Länge verkade Sveriges klimatpolitik präglas av konsensus och långsiktighet. I denna anda skapades år 2010 Miljömålsberedningen – en parlamentarisk kommitté som samlade alla dåvarande riksdagspartier i syfte att överbrygga parti- och blockgränser för att skapa långsiktighet inom miljöpolitiken. År 2016 slöts en bred energiöverenskommelse och år 2017 fick Sverige, med ett nästintill enhälligt stöd av riksdagen, de klimatmål som syftade till att göra Sverige till världens första fossilfria välfärdsland.

Idag – snart femton år efter Miljömålsberedningens tillblivelse – verkar bilden vara en annan. I allt högre utsträckning beskrivs nu djupa politiska konflikter och minskad vilja att söka konsensus som definierande för den svenska klimat- och energipolitiken. Numera tycks alla försök till blocköverskridande överenskommelser, inom såväl klimat- som energipolitik, vara förgäves – och den *ökade polariseringen*, bland både väljare och valda, uppmålas många gånger som grunden till problemet. Vi vet emellertid ganska lite om graden av polarisering, vilken typ av polarisering och om polariseringen skiljer sig inom olika delar av den svenska kli-

mat- och energipolitiken Att fördjupa vår förståelse kring huruvida graden av politisk polarisering ökat – och om så är fallet, på vilket sätt – är viktigt för att bättre förstå de utmaningar som står framför oss i och med den klimat- och energiomställning som pågår, något som detta kapitel försöker att bidra till.

Vad är politisk polarisering?

Statsvetenskaplig forskning har lagt stor vikt vid att förstå ursprunget och konsekvenserna av politisk polarisering – inte minst i en amerikansk kontext. Precis som för alla begrepp vars användning inom forskningen vuxit snabbt finns en stor diskussion om vad politisk polarisering faktiskt är. I en rapport för Demokratirådet 2021 definierar statsvetaren Henrik Oscarsson m.fl. polarisering som ”ett tillstånd eller en process som innebär eller medför stor eller växande *divergens* mellan aktörer” (s. 20). Begreppet polarisering kan alltså dels beskriva ett statiskt tillstånd – där det exempelvis finns stora skillnader inom en väljarkår i förhållande till frågor eller begrepp som är viktiga för politiska aktörer. Men det kan också beskriva en process – där skillnaderna ökar mellan politiska partier (DiMaggio m.fl., 1996). Oftast handlar denna forskning om väljare, politiker och politiska partier.

Litteraturen skiljer dock på olika typer av polarisering. En växande del av litteraturen som studerar politisk polarisering intresserar sig för så kallad affektiv polarisering, vilket refererar till ”förutfattade, negativa åsikter om andra partier eller deras anhängare, utan att dessa åsikter nödvändigtvis är starkt relaterade till aktörernas ideologiska ställningstaganden” (Renström, Bäck & Schmeisser, 2020, s. 427). Ett stort antal studier menar att den affektiva polariseringen ökat kraftigt i USA över tid (Mason, 2015). Liknande tendenser syns i många andra länder (Wagner, 2021), till exempel Sverige (Oscarsson, 2021). Vad som driver den ökade affektiva polariseringen är föremål för diskussion. En stor del av denna litteratur har pekat på betydelsen av individers sociala identiteter och gruppstillhörigheter (Iyengar m.fl., 2012) och att olika typer av politiskt relevanta identiteter (som partitillhörighet och ideologi) i allt större utsträckning drar åt ett och samma håll (Mason, 2015), medan andra menar att den observerade utvecklingen av ökad affektiv polarisering egentligen finner sin grund i individers åsikter om politiska sakfrågor (Orr m.fl., 2023).

Ofta påpekas emellertid att en ökad affektiv polarisering inte nödvändigtvis följer av en ökad polarisering av aktörers ideologi eller åsikter om politiska sakfrågor (Iyengar m.fl., 2012). Ideologisk polarisering och polarisering av åsikter i politiska sakfrågor bör alltså betraktas som andra politiska fenomen, särskilda från affektiv polarisering. Ideologisk polarisering kan beskrivas som uppdelningen bland aktörer inom ramen för ett givet politiskt system utifrån olika ideologiska begrepp, exempelvis andelen amerikanska medborgare som tydligt definierar sig som liberala eller konservativa, eller andelen svenska medborgare som definierar sig som

tydligt till höger eller tydligt till vänster. Polarisering av åsikter i sakfrågor avser uppdelningen av aktörer inom ramen för ett givet politiskt system mellan olika positioner i politiska sakfrågor, exempelvis andelen som är starkt positiva eller starkt negativa till att öka flyktingmottagandet i Sverige.

Sammanfattningsvis kan man alltså konstatera att olika delar av aktörers politiska uppfattningar kan vara föremål för polarisering, till exempel affektiva bedömningar om andra aktörer och dess anhängare, förhållningssätt till ideologiska begrepp, eller positioner i sakpolitiska frågor.

Ovanstående exempel på politisk polarisering kan dessutom ske på olika sätt. Utöver den affektiva polariseringen, skiljer Oscarsson m.fl. (2021) i sin rapport på polarisering som extremism, divergens och sortering. Med ökad extremism refererar de till ”en förändring där aktörerna i mitten blir färre eller tappar inflytande samtidigt som aktörerna ute i kanterna blir fler eller når större inflytande” (s. 21). Med ökad divergens avses ”en utveckling där hela konstellationer av politiska aktörer (...) förändrar sina ömsesidiga avstånd till varandra så att de rör sig allt längre ifrån varandra ideologiskt. Divergens sker när aktörerna tar politiska ställning på ett sätt som visar på större ideologiska skillnader än tidigare.” (s. 22) Ökad sortering ”handlar om hur distinkta positioner olika aktörer har. Allt annat lika kan aktörer vara mer samlade eller bättre sorterade om man så vill, kring en viss ideologisk position.” (s. 22) I ett politiskt landskap där väljare eller politiker blivit bättre sorterade blir det exempelvis lättare att förutspå politiska positioner utifrån aktörens partitillhörighet.

Oscarsson m.fl. (2021) visar i sin rapport att den ideologiska polariseringen och åsiktpolariseringen i Sverige varit förhållandevis stabil över tid – med undantag av den så kallade kulturella värderingsdimensionen. Där hittar rapportförfattarna tecken på ökad polarisering över de senaste decennierna. Däremot säger rapporten relativt lite om förändringar som berör klimat- och energipolitiken. Inspirerade av Oscarsson m.fl. (2021) kommer vi i detta kapitel att undersöka graden av extremism, divergens och sortering inom den svenska klimat- och energipolitiken, bland både Sveriges väljare och valda.

Mäta polarisering: extremism, divergens och sortering

För att mäta graden av polarisering kommer vi att använda oss av tre olika mått för att täcka de tre formerna av polarisering som vi diskuterat ovan. Graden av extremism kommer att mätas som avståndet mellan de två partigrupper av politiker och väljare som står längst ifrån varandra. Detta ger oss alltså en bild av hur mycket ytterkantpositionerna skiljer sig från varandra. En högre siffra på detta mått innebär högre grad av extremism. Däremot måste storleken på detta mått ställas i relation till antalet skalsteg på respektive fråga. Det innebär att ett ytter-

kantsavstånd på 3.4 betyder olika saker beroende på hur skalan ser ut. Till exempel indikerar ett ytterkantsavstånd på 3.4 en högre grad av extremism om skalan går mellan 1 och 4, snarare än 1 och 5. I detta kapitel har vi frågor med två olika typer av skalor: i avsnittet om polarisering som tillstånd har våra frågor svarsalternativ som går mellan 1 och 4; i avsnittet om polarisering som process går svarsalternativen mellan 1 och 5.

För graden av divergens kommer vi använda oss av ett mått som kallas för Daltons polariseringsindex (Dalton, 2008; 2021). Detta mått beaktar det inbördes avstånd som finns mellan alla aktörer inom ett givet system, viktat efter aktörernas relativa storlek. Polariseringsindexet tar alltså både hänsyn till hur mycket ytterkantspositionerna skiljer sig och avståndet mellan alla andra aktörers positioner som ryms mellan dessa extremer. Detta index är dessutom, som vi redan nämnt, viktat efter partiernas storlek. Det innebär att extrema positioner eller stora inbördes avstånd för politiker inom, och väljare utav, stora politiska partier får större påverkan på indexet än positionerna för små politiska partier och dessas väljare. Här har vi kodat polariseringsindexet så att det får en siffra mellan 1 och 10, där en högre siffra innebär högre grad av divergens.

Graden av sortering kommer att mätas med korrelationsanalyser mellan olika positioner i de sakfrågor som undersöks nedan och partitillhörighet för politiker och partisympati för väljare. Detta mått (som nedan refereras till som *eta*) fångar hur väl partitillhörighet/partisympati korrelerar med positioner i sakfrågor, och visar därmed hur distinkta partiernas politiker och väljare är från varandra och hur väl de är sammanhållna inom sig. Eta går mellan 0 och 1, där 1 innebär en perfekt korrelation mellan två variabler – det vill säga att värdet på den ena alltid samvarierar med värdet på den andra. Här betyder alltså ett högre värde en högre grad av sortering.

Polarisering som tillstånd: klimat- och energipolitiken 2022

Skiljer sig graden av polarisering inom olika delar av den svenska klimat- och energipolitiken? Och skiljer sig graden av polarisering bland Sveriges väljare från den bland dess valda? För att besvara dessa frågor ska vi jämföra graden av polarisering i en rad frågor inom energiområdet som figurerat i 2022 års riksdagsundersökning samt i den nationella SOM-undersökningen samma år. I tabell 1 har vi inkluderat resultaten från ett frågebatteri som handlar om huruvida Sverige bör satsa mer eller mindre på en rad olika energislag. I tabellen redovisar vi samtliga mått som vi använder i detta kapitel för att mäta graden av polarisering: ytterkantsavståndet, polariseringsindexet och eta. Till att börja med kan vi från tabellen utläsa att Sveriges riksdagsledamöter är betydligt mer polariserade än deras

väljare. Detta är i linje med många tidigare fynd från litteraturen som jämför graden av politisk polarisering mellan väljare och valda och är därför inte särskilt förvånande, men besvarar en av de frågor som vi ställer i denna del av kapitlet.

Vidare kan vi konstatera att graden av polarisering skiljer sig väldigt mycket mellan olika frågor - men att den följer ett liknande mönster bland såväl politiker som väljare. Om vi börjar med Sveriges riksdagsledamöter, kan vi se att graden av polarisering är överlagset störst för vindkraft och kärnkraft. Mellan dessa två frågor är det dock väldigt jämnt. Svenska riksdagsledamöter är sorterade utifrån partitillhörighet i lika stor utsträckning inom både kärnkraft och vindkraft, där korrelationsanalyser mellan sakfrågeposition och partitillhörighet genererar ett 0.80 på båda dessa frågor. Att riksdagspolitiker är välsorterade utifrån sina politiska partier är inte förvånande. Både kärnkraften och vindkraften är heta politiska frågor där partierna har tydliga positioner som riksdagsledamöterna, i denna typ av enkäter, i stor utsträckning följer. Däremot skiljer sig kärnkraften och vindkraften från varandra vad gäller övriga polariseringsmått. Graden av extremism (mätt som ytterkantsavståndet för en given fråga) är större för kärnkraften än för vindkraften, medan graden av divergens (där både ytterkantsavstånd och inbördesavstånd viktat efter partiernas storlek beaktas) tvärtom är större för vindkraften än för kärnkraften. Det betyder alltså att ytterkantspartiernas positioner i frågan om kärnkraft skiljer sig mer än i frågan om vindkraft – medan polariseringen inom partisystemet som helhet kan sägas vara större i frågan om vindkraft än kärnkraft.

Flera andra intressanta resultat går att avläsa från tabellen. Exempelvis är polariseringsgraden för naturgas – den enda fossila energikällan i frågebatteriet – lägre än för både kärnkraft och vindkraft. Vilka fossilfria kraftslag som Sverige ska satsa på är alltså mer polariserat än huruvida Sverige ska satsa mer eller mindre på fossil energi. Det är också intressant att förslaget om att satsa på mer solenergi faktiskt är förhållandevis polariserat, mer polariserat än vad frågan om att satsa på bioenergi är. Detta är förvånande eftersom frågan om bioenergi, i praktiken, är tätt sammankopplad med frågan om reduktionsplikt, en fråga som stod väldigt högt på dagordningen inför valet 2022. Lägst är polariseringsgraden för den historiskt sett mest etablerade förnyelsebara energikällan i Sverige: vattenkraften.

Som sagt följer polariseringsgraden liknande mönster bland svenska väljare. Här är dock kärnkraften markant mer polariserad än vindkraften. Dessutom är ytterkantsavståndet för naturgasen större än för vindkraften, även om vindkraften har ett högre polariseringsindex och ett än vad naturgasen har. I övrigt är det endast solenergin som är någorlunda polariserad. Graden av polarisering för övriga energikällor (vattenkraft, biobränsle och vågkraft) är låg.

Tabell 1 Energikällor Sverige bör satsa på enligt väljare och valda 2022 (medelvärde, ytterkantsavstånd, polariseringsindex och eta)

	V	MP	S	C	L	M	KD	SD	Ytterkants- avstånd	PI	Eta
Vattenkraft											
SOM 2022	1,56	1,72	1,55	1,59	1,55	1,56	1,66	1,59	0,17	0,3	0,07
RDU 2022	1,75	1,81	1,46	1,41	2,08	1,60	1,71	1,61	0,67	1,0	0,30
Vindkraft											
SOM 2022	1,21	1,17	1,34	1,36	1,69	1,62	1,71	2,11	0,94	2,1	0,35
RDU 2022	1,00	1,00	1,01	1,06	1,42	1,71	1,65	2,98	1,98	5,0	0,80
Solenergi											
SOM 2022	1,03	1,11	1,10	1,11	1,23	1,19	1,16	1,36	0,33	0,7	0,22
RDU 2022	1,00	1,00	1,01	1,06	1,08	1,16	1,18	1,96	0,96	2,4	0,62
Kärnkraft											
SOM 2022	2,77	3,04	2,23	2,32	1,57	1,39	1,55	1,34	1,70	3,6	0,52
RDU 2022	3,05	3,25	2,02	2,11	1,00	1,00	1,00	1,00	2,25	4,5	0,80
Biobränslen											
SOM 2022	1,91	1,80	1,85	1,69	1,89	1,85	1,79	1,96	0,27	0,5	0,07
RDU 2022	1,89	1,73	1,26	1,29	1,90	1,63	1,47	2,11	0,85	2,2	0,43
Fossil/naturgas											
SOM 2022	3,00	3,41	2,73	2,84	3,12	2,73	2,64	2,34	1,07	1,7	0,25
RDU 2022	3,47	4,00	3,12	3,81	3,55	2,90	2,41	2,44	1,59	3,1	0,47
Vågkraft											
SOM 2022	1,40	1,20	1,36	1,38	1,45	1,51	1,48	1,72	0,52	1,0	0,16
RDU 2022	1,06	1,07	1,11	1,29	1,45	1,60	1,57	2,19	1,13	2,8	0,49

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022 och Riksdagsundersökningen (RDU) 2022.

Kommentar: Frågan lyder 'Hur mycket bör vi i Sverige satsa på nedanstående energikällor under de närmaste 5–10 åren?' Svarsalternativen lyder 'Satsa mer än idag', 'Satsa ungefär som idag', 'Satsa mindre än idag', 'Helt avstå från energikällan' och 'Ingen uppfattning'. Kategorin 'Ingen uppfattning' är exkluderad från analysen.

Polarisering som process: klimat- och energipolitiken över tid

Har graden av polarisering förändrats över tid och i sådana fall på vilket sätt? Skiljer sig utvecklingen bland Sveriges valda från den bland dess väljare? För att besvara dessa frågor kommer vi att använda oss av två tidsserier gällande stödet för två politiska förslag som finns med i både SOM-undersökningen och riksdagsundersökningen: en höjning av bensinskatten och en avveckling av kärnkraften. Vi argumenterar för att dessa frågor fångar den huvudsakliga konfliktstrukturen bland både väljare och politiker inom klimat- och energipolitiken väl. Beskattning av bränsle är kanske det styrmedel som symboliserar klimatpolitiken allra bäst, sedan Sverige som andra land i världen införde en koldioxidskatt i början av 1990-talet. Frågan om kärnkraftens roll i det svenska energisystemet har en längre historia. Kärnkraften politiserades redan på 1970-talet och bidrog kraftigt till den svenska miljörörelsens växande storlek, vilket bland annat ledde till Miljöpartiets grundande 1981 och inträde i riksdagen 1988. Under det senare 1980-talet och det tidiga 1990-talet listades till och med miljö- och energifrågor, under vilka kärnkraftsdebatten faller in, som medborgarnas absolut viktigaste samhällsproblem i de nationella SOM-undersökningarna. På senare år har frågan dessutom fått en central roll i den klimatpolitiska diskussionen, då en utbyggd, eller i varje fall bibehållen, kärnkraft lyfts fram som ett alternativ eller komplement till utbyggnaden av den förnybara energiproduktion som utpekats som nödvändig för att elektrifiera samhället. Precis som ovan kommer vi här att titta på tre olika mått (ytterkantsavstånd, polariseringsindex och eta) för både bensinskatt och kärnkraft.

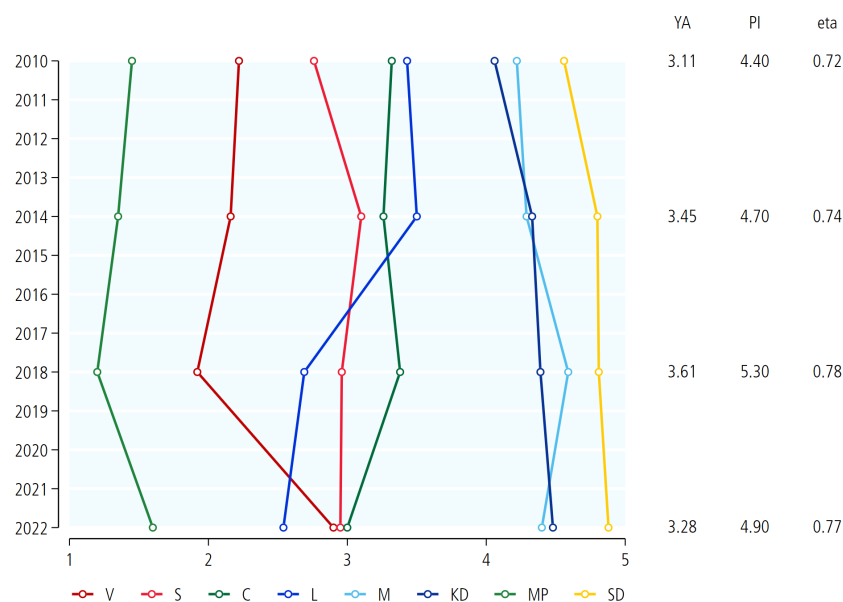
Polarisering av frågan om höjd bensinskatt

För att ge en överblick av graden av polarisering över tid visar figur 1 utvecklingen under perioden 2010–2022 av svenska politikernas åsikter om huruvida skatten på bensin borde höjas, beräknat som medelvärde för samtliga riksdagsledamöter. Skalan löper från 1 till 5, där 1 är mest positiv till en höjning av skatten och 5 är mest negativ. För varje valår under perioden (2010, 2014, 2018 och 2022) kan man längs med den högra sidan av grafen avläsa ytterkantsavståndet som används för att mäta graden av extremism, polariseringsindexet som används för att mäta graden av divergens och eta som används för att mäta graden av sortering. Sammantaget ger detta en tydlig bild vad beträffar polariseringens toppnotering – året 2018. Men grafen vittnar också om att graden av polarisering bland politiker ligger stabilt på höga nivåer, jämfört med väljarna, under hela tidsserien.

2018 låg skillnaden mellan de mest extrema partierna i frågan (Sverigedemokraterna och Miljöpartiet) på 3.61. Det innebär att i princip varenda sverigedemokratisk riksdagsledamot som deltog i undersökningen var starkt kritisk till en höjning av skatten på bensin, medan i princip varenda miljöpartistisk riksdagsledamot

var starkt positiv. Polariseringsindexet visar samma tendens: 5.30 för år 2018, vilket kan jämföras med 2022 års siffra på 4.90. Här är det värt att notera att skillnaden i polariseringsindexet mellan 2018 och 2022 drivs av att Vänsterpartiet och Centerpartiet förflyttat sig mot mitten av skalan, vilket innebär att de blivit mindre respektive mer positivt inställda till en höjning av skatten på bensin – vilket sänker graden av polarisering. Också korrelationsmättet eta når sina högsta nivåer 2018 (0.78), även om det är väldigt små skillnader jämfört med 2022 (0.77).

Figur 1 Inställning till höjning av bensinskatten bland riksdagsledamöter, 2010–2022 (medelvärde, ytterkantsavstånd, polariseringsindex, eta)

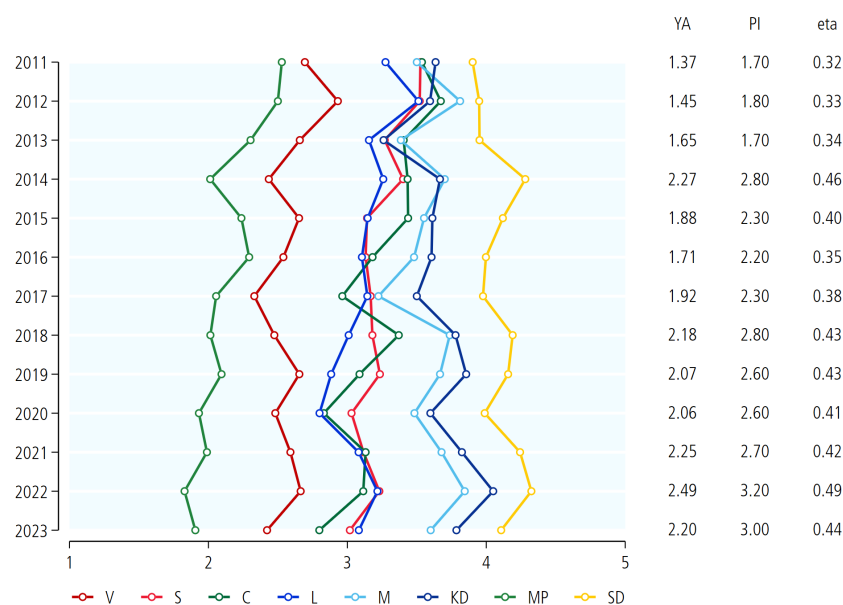

Källa: Riksdagsundersökningen (RDU) 2010, 2014, 2018 och 2022.

Kommentar: Frågan lyder 'Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem? Höja skatten på bensin.' Svarsalternativen lyder 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'.

Om vi vänder blicken mot väljarkåren (figur 2) noterar vi ett annat år för polariseringens topp: 2022. År 2022 uppmäts de största skillnaderna mellan de väljare som sympatiserar med Sverigedemokraterna och de som sympatiserar med Miljöpartiet, med en skillnad på 2.49 skalsteg. Här kan man konstatera att varken sverigedemokratiska eller miljöpartistiska väljare under hela tidsserien intagit så extrema positioner i frågan om en höjning av skatten på bensin. Samma trend syns i polariseringsindexet (3.20) och eta (0.49) som båda når sina högsta nivåer 2022.

Figur 2 Inställning till höjning av bensinskatten bland väljare 2011–2022
(medelvärde, ytterkantsavstånd, polariseringsindex, eta)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011–2023.

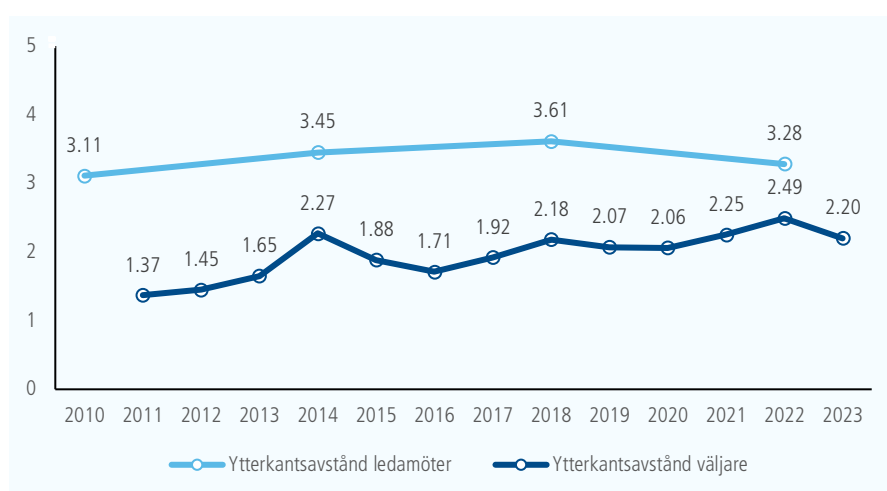
Kommentar: Frågan lyder 'Vilken är din åsikt om följande förslag? Höja koldioxidskatten på bensin'. Svarsalternativen lyder 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. Frågan ställdes första gången 2011.

I figur 3, 4 och 5, ser vi i stället utvecklingen av ytterkantsavståndet, polariseringsindexet och eta bland både väljare och valda över tid. Här ser vi tydligt att polariseringen faktiskt har ökat över tid – för alla våra mått, bland både väljare och valda. Dessutom visar våra grafer tydligt att polariseringen är betydligt högre bland politiker än bland medborgare. Som sagt är detta inte alls förvånande.

Ett intressant resultat som går att avläsa från figurerna är att polariseringsnivån för samtliga mått ökar bland medborgare under valåren 2014, 2018 och 2022. Vi vet från tidigare forskning att väljare påverkas av partiernas opinionsbildning och de positioner som partierna intar. Något förenklat kan man säga att väljare, under vissa omständigheter, följer efter de partier man sympatiserar med (Slothuus och Bisgaard, 2021). Detta förutsätter dock att partiernas sympatisörer är varse om de positioner som partierna intar – något som är mer sannolikt att ske i samband med val, då väljare i regel konsumerar betydligt större mängder politisk information. Således kan man tänka sig att väljare påverkas av politikernas och partiernas opin-

ionsbildning och positionerande i samband med valrörelserna, då väljare konsumerar mer politisk information. Detta skulle tala för att graden av polarisering bland politiker och partier påverkar graden av polarisering bland väljare, något som ligger i linje med vad andra studier på ämnet visat (Druckman m.fl., 2013).

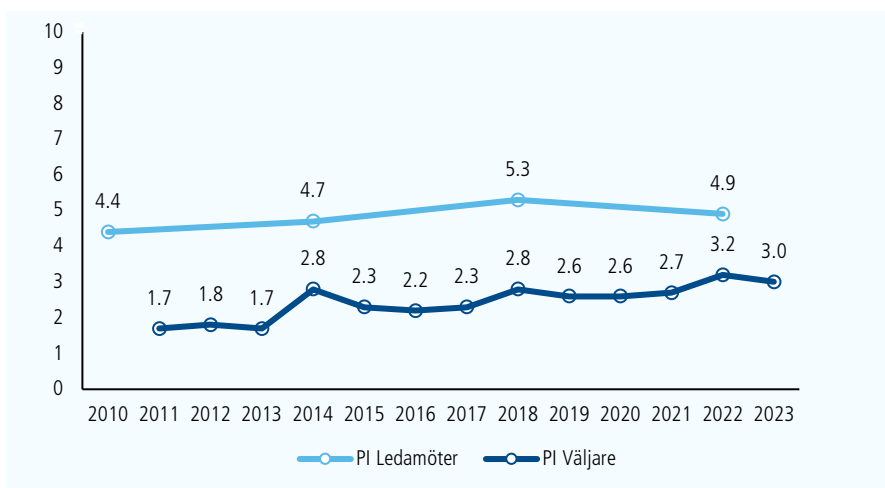
Figur 3 Inställning till höjning av bensinskatten bland riksdagsledamöter och väljare 2010–2023 (ytterkantsavstånd)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011–2023 och Riksdagsundersökningarna 2010, 2014, 2018 och 2022.

Kommentar: För frågans lydelse och svarsalternativ, se figur 1 och figur 2.

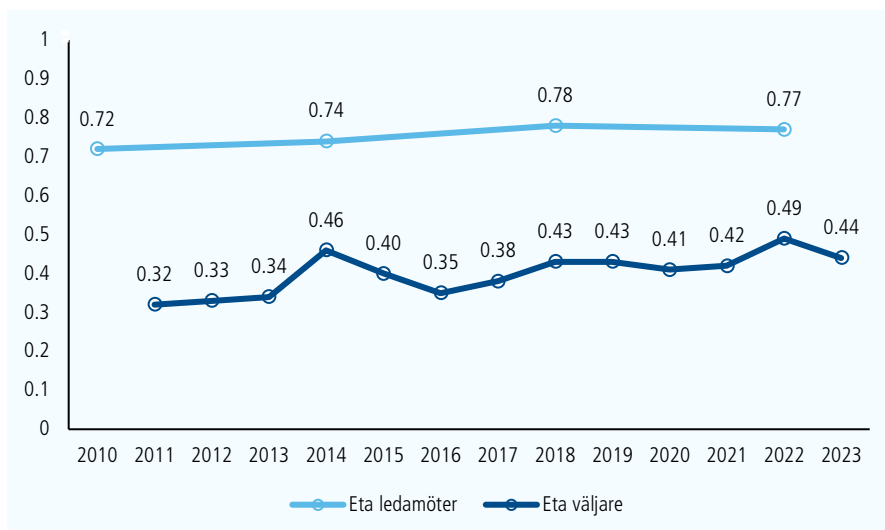
Figur 4 Inställning till höjning av bensinskatten bland riksdagsledamöter och väljare, 2010–2023, (polariseringsindex)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011–2023 och Riksdagsundersökningarna 2010, 2014, 2018 och 2022.

Kommentar: För frågans lydelse och svarsalternativ, se figur 1 och figur 2.

Figur 5 Inställning till höjning av bensinskatten bland riksdagsledamöter och väljare 2010–2023 (eta)

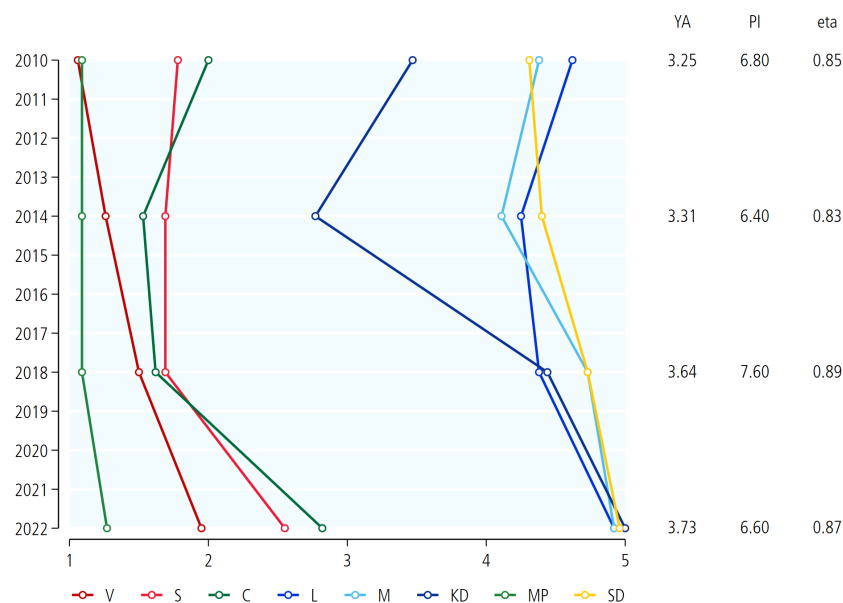
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2011–2023 och Riksdagsundersökningarna 2010, 2014, 2018 och 2022.

Kommentar: För frågans lydelse och svarsalternativ, se figur 1 och figur 2.

Polarisering av frågan om kärnkraftens avveckling

I figur 6 åskådliggörs utvecklingen av svenska politikernas åsikter om huruvida kärnkraften bör avvecklas, beräknat som medelvärdet för samtliga riksdagsledamöter som deltagit i undersökningen, på en skala från 1 till 5 (där 1 betyder att man är väldigt starkt för en avveckling och 5 är att man är väldigt starkt emot en sådan). Tanken är att detta ska ge en överblick av graden av polarisering över tid. Precis som ovan kan man, för varje valår (2010, 2014, 2018 och 2022), avläsa ytterkantsavståndet som används för att mäta graden av extremism, polariseringsindexet som används för att mäta graden av divergens och eta som används för att mäta graden av sortering.

Figur 6 Inställning till att avveckla kärnkraften på lång sikt bland riksdagsledamöter 2010–2022 (medelvärde, ytterkantsavstånd, polariseringsindex, eta)

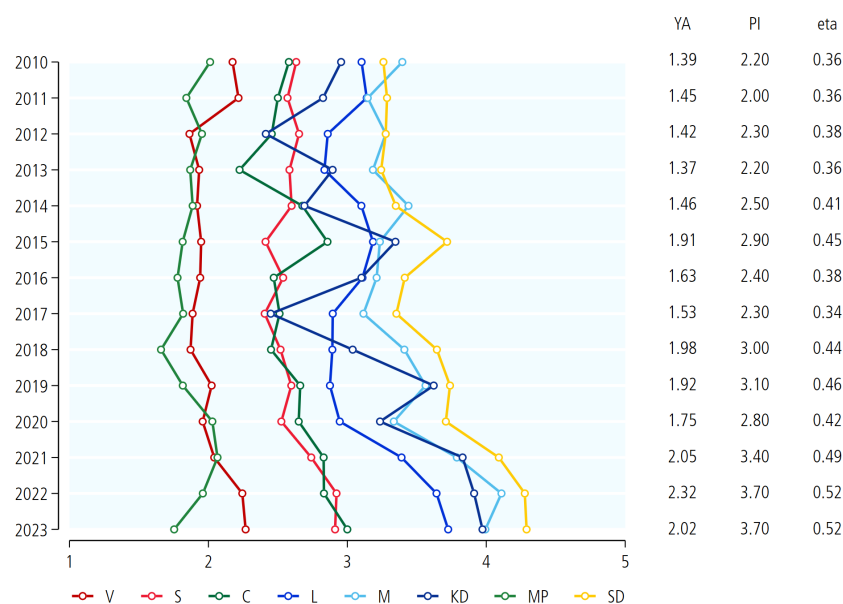
Källa: Riksdagsundersökningarna 2010, 2014, 2018 och 2022.

Kommentar: Frågan lyder 'Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem? Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften'. Svarsalternativen lyder 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'.

Kärnkraften ger en något mindre tydlig bild gällande vilket år som är mest polariserat under tidsserien. För polariseringsindexet och eta var 2018, precis som för bensinskatten, det mest polariserade året. Ytterkantsavstånden för kärnkraften var

dock som allra högst 2022, även om skillnaderna jämfört med 2018 var väldigt små. I figur 6 kan man tydligt följa den utveckling av blockuppdelningen som många säkert känner igen från kärnkraftsdebatten.

Figur 7 Inställning till att avveckla kärnkraften på lång sikt bland väljare, 2010–2022 (medelvärde, ytterkantsavstånd, polariseringsindex, eta)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010–2023.

Kommentar: Frågan lyder 'Vilken är din åsikt om följande förslag? Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften'. Svarsalternativen lyder 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'.

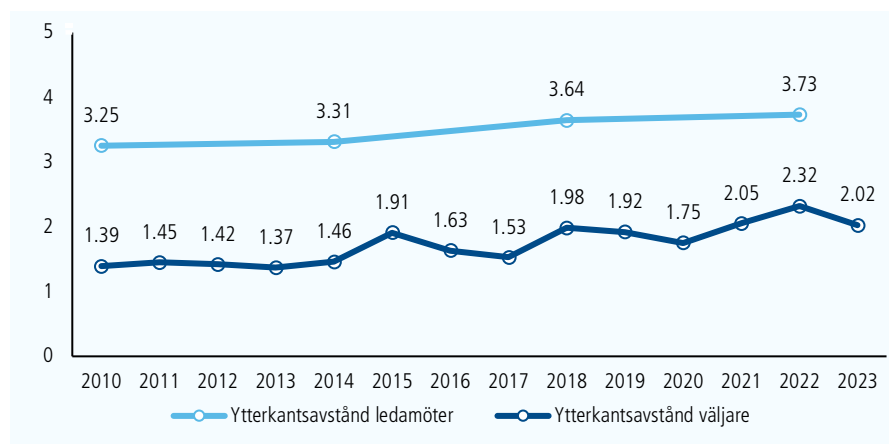
Huvuddragen i den grundläggande strukturen för dagens uppdelning mellan blocken, med ett starkt stöd för kärnkraften till höger och ett motstånd till vänster, syns tydligt hela vägen tillbaka till 2010. Värt att kommentera är dock två saker: Kristdemokraternas förflyttning mellan 2014 och 2018, samt Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Centerpartiets förflyttning mellan 2018 och 2022. Efter valet 2014 låg Kristdemokraternas riksdagsledamöter egentligen närmare vänsterblocket än högerblocket i frågan om kärnkraftens framtid i det svenska energisystemet. Fyra år senare – efter valet 2018, då Ebba Busch varit partiledare i drygt tre år – har partiets ledamöter i stället intagit en starkt positiv position i förhållande till kärnkraften. Det är denna rörelse som gör 2018 till det mest polariserade året bland riksdagsledamöterna för tidserien om kärnkraften. Efter valet 2018

uppvisar riksdagsledamöterna från Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Centerpartiet, tillsammans med Miljöpartiet, ett starkt motstånd mot kärnkraften. Efter valet 2022, däremot, har samtliga partier – från höger till vänster – förflyttat sig mot en position som är mer positiv till kärnkraften. Störst är förflyttningen inom Socialdemokraterna och Centerpartiet.

I figur 7 framgår att väljarkåren är som mest polariserad året 2023, även om både polariseringsindexet och eta är detsamma som för 2022. Ytterkantsavståndet är dock märkbart större för 2023 än för 2022. Detta resultat drivs av att miljöpartistiska sympatisörer, mellan 2022 och 2023, blivit än mer skeptiska till kärnkraften.

Utvecklingen av ytterkantsavståndet, polariseringsindexet och eta bland både väljare och valda över tid för kärnkraftsfrågan illustreras i figur 8, 9 och 10. Här ser vi tydligt att polariseringen har ökat över tid bland svenska väljare. Intressant nog är ökningen för både kärnkraften och bensinskatten ungefär lika stora. Utvecklingen bland politiker är dock inte lika tydlig. Där ser vi till exempel att polariseringsindexet för 2022 är lägre än för 2010. Baserat på detta kan man konstatera att polariseringsnivån bland svenska politiker var väldigt hög redan 2010 – och att den fortsatt vara det sedan dess. Även här är det tydligt att polariseringsnivån bland politiker är betydligt högre än bland medborgarna, vilket är högst väntat.

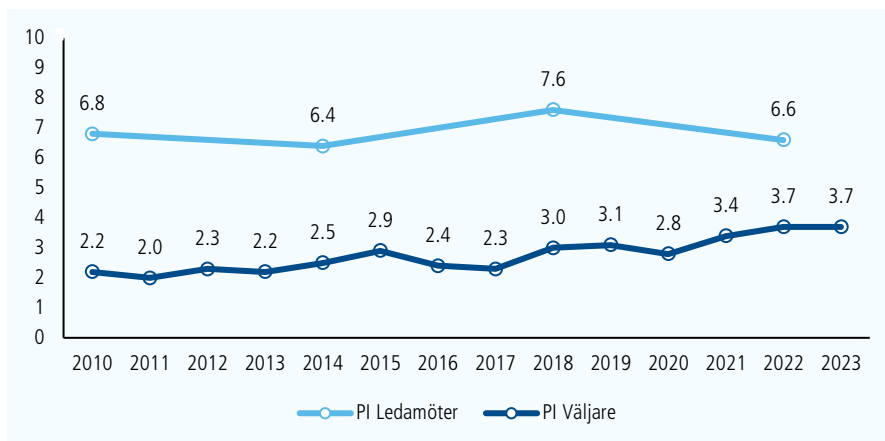
Figur 8 Inställning till att avveckla kärnkraften på lång sikt bland riksdagsledamöter och väljare, 2010–2023, (ytterkantsavstånd)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010–2023 och Riksdagsundersökningarna 2010, 2014, 2018 och 2022.

Kommentar: För frågans lydelse och svarsalternativ, se figur 6 och figur 7.

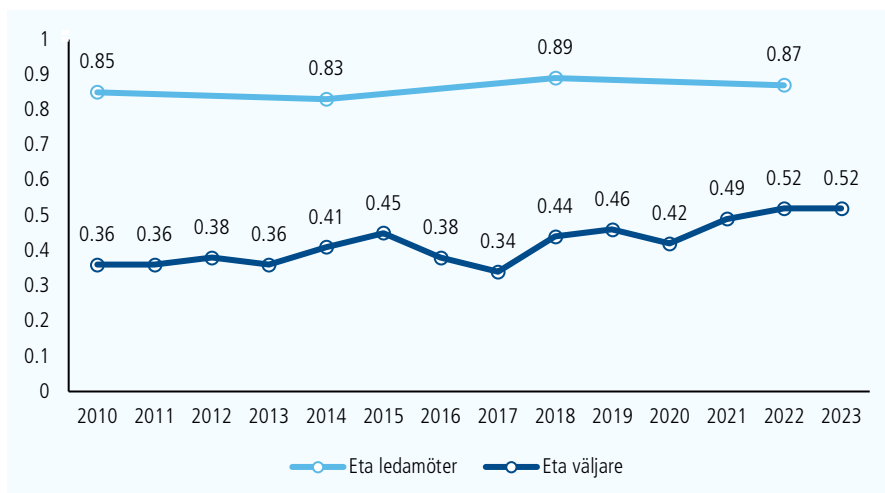
Figur 9 Inställning till att avveckla kärnkraften på lång sikt bland riksdagsledamöter och väljare 2010–2023 (polariseringsindex)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010–2023 och Riksdagsundersökningarna 2010, 2014, 2018 och 2022.

Kommentar: För frågans lydelse och svarsalternativ, se figur 6 och figur 7.

Figur 10 Inställning till att avveckla kärnkraften på lång sikt bland riksdagsledamöter och väljare 2010–2023 (eta)

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010–2023 och Riksdagsundersökningarna 2010, 2014, 2018 och 2022.

Kommentar: För frågans lydelse och svarsalternativ, se figur 6 och figur 7.

För frågan om kärnkraft finns det dock inte en lika tydlig korrelation mellan polariseringsnivå bland väljare och huruvida det är ett valår eller ej. Vi ser förvisso tydliga uppgångar 2014 jämfört med 2013 samt 2018 jämfört med 2017, vilket sannolikt drivs av den valårseffekt på polarisering som vi skrivit om ovan. Men tydligt är att också andra händelser verkar driva på för en ökad polarisering kopplat till frågan om kärnkraft. Om vi tittar på graferna nedan ser vi tydligt ökade polariseringsnivåer 2015 och 2019. Alla dessa korresponderar till separata händelser som lett till ökad debatt om kärnkraften. 2015 pågick politisk debatt i samband med att riksdagspartierna förhandlade över blockgränsen i den energikommission som kom att mynna ut i den energiöverenskommelse vilket alla riksdagens partier, förutom Liberalerna och Sverigedemokraterna, till slut ställde sig bakom. Och 2019 brast denna blocköverskridande energiöverenskommelse – vilket lade grunden för den konfliktstruktur som kännetecknar dagens energipolitiska debatt. Baserat på detta verkar det som att graden av polarisering bland väljare ökar vid tillfällen av intensiv politisk debatt.

Hur polariserad är den svenska energi- och klimatpolitiken?

I den empiriska forskningen om politisk polarisering framträder en något splittrad bild. Samtidigt som den affektiva polariseringen, det vill säga den negativa bilden av politiska motståndare, har ökat i såväl Sverige som i många andra länder, har den svenska politiska polariseringen vad gäller flertalet konfliktfyllda sakfrågor, med något enstaka undantag, varit relativt stabil över tid. Varken bland väljare eller riksdagspolitiker finns alltså några tydliga tecken på dramatiskt ökande klyftor i ett antal viktiga samhällsfrågor. I detta kapitel har vi tittat närmare på frågan om politisk polarisering i Sverige inom två sakpolitiska områden som inte tidigare har studerats i detalj: den svenska klimat- och energipolitiken. Den övergripande frågan som vi ställer oss är om den gängse bilden av en ökad polariseringen inom dessa områden stämmer, och att klimat och energi därmed skiljer sig från andra sakpolitiska områden, eller om polariseringen snarare följer den generella trenden av stabilitet över tid. Vidare har vi också undersökt huruvida graden av polarisering skiljer sig inom olika delar av den svenska klimat- och energipolitiken samt om utvecklingen över tid ser likadan ut bland Sveriges väljare och dess valda riksdagspolitiker.

Som svar på den senare frågan kan vi kort konstatera att graden av polarisering, oavsett om denna mäts som extremism, divergens eller sortering, är markant högre bland riksdagspolitiker än bland väljare. Detta gäller dessutom såväl för energi- som för klimatrelaterade frågor, och oavsett om vi studerar polarisering som ett tillstånd eller som en process. Detta resultat bekräftar också resultat från tidigare studier, där aktiva politiker, som dagligen befinner sig mitt i de sakpolitiska debatterna, generellt visat sig vara mer polariserade än medborgarna i stort.

För att undersöka huruvida graden av polarisering skiljer sig inom olika delar av den svenska klimat- och energipolitiken analyserade vi både väljare och riksdagspolitikernas attityder till en rad olika energislag som figurerat i de starkt sammanflätade klimat- och energipolitiska debatterna. Analysen ger en bild av polariseringstillståndet då riksdags- respektive SOM-undersökningen genomfördes strax efter valet 2022 och visar att polariseringen tydligt varierar beroende på vilket energislag som frågan gäller, för såväl väljare som politiker. Inte särskilt överraskande är det de energislag vars vara eller icke vara flitigast förekommit i den politiska debatten som också är behäftade med den högsta graden av polarisering: kärnkraft och vindkraft. Omvänt så noteras att, den sedan långt tidigare etablerade, energikällan vattenkraft uppvisar den lägsta graden av polarisering.

Så till frågan om utvecklingen över tid. Uppvisar klimat- och energifrågorna en liknande stabilitet i fråga om polarisering som uppvisas på andra politikområden, eller skiljer dessa frågor ut sig på något sätt? I kapitlet har vi jämfört tidsserier för två sakpolitiska förslag som varit centrala för den svenska klimat- och energipolitiken i decennier: en höjning av skatten på bensin och en avveckling av kärnkraften. Vad gäller attityderna till en höjd bensinskatt visar resultaten en tydligt ökad grad av polarisering bland både väljare och valda under de senaste 12 åren. Även om polariseringen varierar något från ett år till ett annat samt mellan riksdagsvalen, är den samlade bilden från våra olika mått att polariseringen idag ligger på en högre nivå än vad fallet var år 2010. För frågan om kärnkraft är bilden inte lika tydlig. Enligt vårt sätt att mäta har graden av polarisering bland svenska väljare ökat tydligt, i likhet med vad som gäller för frågan om en bensinskattehöjning. För politikerna, däremot, är resultaten inte lika enhetliga. Framför allt ser vi att polariseringsindexet, som viktat det inbördes avståndet mellan partierna baserat på partistorlek, är lägre år 2022 än vad det är vid året för tidsseriens början, 2010. Toppnoteringen för detta polariseringsmått nås i stället år 2018. Vi kan därmed konstatera att det, även om undantag finns, tycks som om klimat- och energifrågorna överlag har blivit allt mer polariserade under den tolvårsperiod vi har undersökt. Detta är visserligen en begränsad studie baserad på ett urval av frågor gällande energi- och klimatattityder, men utmanar icke desto mindre bilden av en stabil polariseringsgrad inom svensk politik.

Skiljer sig utvecklingen och graden av polarisering bland Sveriges väljare från den bland dess valda? Det korta svaret på denna fråga är ja – och skillnaderna är väldigt stora.

Referenser

- Dalton, Russel J. (2008). "The quantity and quality of party systems: party system polarization, its measurement, and its consequences", *Comparative Political Studies*, 41: 899–920.
- Dalton, Russel J. (2021). "Modeling ideological polarization in democratic party systems", *Electoral Studies*, 72: 1–10.
- DiMaggio, Paul, John Evans & Bethany Bryson (1996). "Have Americans' Social Attitudes Become More Polarized?", *American Journal of Sociology*, 102(3): 690–755.
- Druckman, James N., Erik Peterson & Rune Sloothus (2013). "How Elite Partisan Polarization Affects Public Opinion Formation", *American Political Science Review*, 107(1): 57–79.
- Iyengar, Shanto, Gaurav Sood & Yphtach Lelkes (2012). "Affect, Not Ideology: A Social Identity Perspective on Polarization", *Public Opinion Quarterly*, 76(3): 405–431.
- Mason, Lilliana (2015). "“I Disrespectfully Agree”: The Differential Effects of Partisan Sorting on Social Issue and Polarization", *American Journal of Political Science*, 59(1): 128–145.
- Orr, Lilla V., Anthony Fowler. & Gregory A. Huber (2023). "Is Affective Polarization Driven by Identity, Loyalty or Substance", *American Journal of Political Science*, 67(4): 948–962.
- Oscarsson, Henrik, Torbjörn Bergman, Annika Bergström & Johan Hellström (2021). *Polarisering i Sverige – Demokratirådets rapport 2021*. Stockholm: SNS Förlag.
- Renström, Emma, Hanna Bäck & Yvonne Schmeisser (2020). "Vi gillar olika – Om affektiv polarisering bland svenska väljare", i Ulrika Andersson, Anders Carlander & Patrik Öhberg (red), *Regntunga skyar*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Sloothus, Rune & Martin Bisgaard (2021). "How Political Parties Shape Public Opinion in the Real World", *American Journal of Political Science*, 65(4): 896–911.
- Wagner, Markus (2021). "Affective polarization in multiparty systems", *Electoral Studies*, 64: 1–13.